

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

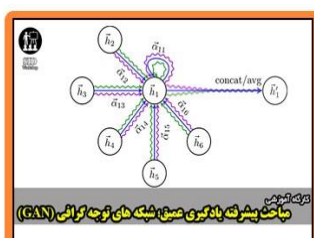
فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

آموزش آنلاین ابزار پژوهش کمی (کاربره نرم افزار SPSS)

کارگاه آنلاین کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق شبکه های توجه گرافی (GAN)

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (Graph Attention Networks)

مقاله نویسی ISI (روزه علمی مهندسی)

کارگاه آنلاین مقاله نویسی IEEE و ISI ویژه فنی و مهندسی

کاشی و سفال کاشان در سفرنامه‌ها (از قرون میانه تا پایان عصر قاجار)

محمدعلی عسگریان

کارشناس ارشد ایران‌شناسی - تاریخ دانشگاه یزد

زهرة چراغی

استادیار و عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه یزد

چکیده :

شهر کاشان از شهرهای مشهور و تاریخی فلات مرکزی ایران می‌باشد که از گذشته‌های دور آباد و مسکون بوده و از مهم‌ترین دلایل آبادی این شهر، استقرار بر سر راه‌های اصلی شمالی - جنوبی این سرزمین بوده است. با توجه به شرایط اقلیمی گرم و خشک منطقه و کمبود قابل توجه منابع آب، اقتصاد کاشان در هیچ زمانی مبتنی بر کشاورزی نبوده و رویکرد ساکنین منطقه در طول تاریخ به سمت و سوی تجارت، صنعت و هنر بوده است. نخستین و مشهورترین دستاورد صنعتی - هنری کاشان در ادوار گذشته، کاشیکاری و سفالگری بوده که بر اساس برخی منابع، حتی نام شهر کاشان نیز از همین واژه کاشی اخذ شده است. وجود منابع ارزشمند و غنی خاک رس در کاشان و نواحی اطراف، از جمله شهر نطنز، شرایط مناسبی را برای رونق و پیشرفت این پیشه و هنر فراهم آورده است. در منابع زیادی به طور ضمنی و یا مفصل به این پیشه و هنر پرداخته شده و نام کاشی و سفال کاشان در ممالک و سرزمین‌های دوردست نیز شهرت و آوازه خاصی داشته است. جهانگردان و دانشمندان زیادی در سفرنامه‌ها و آثار مکتوب خود به توصیف هنر کاشی و سفال کاشان پرداخته‌اند که در برخی موارد به توصیفات دقیق و حتی مقایسه سفال کاشان با سایر مراکز سفالگری بر می‌خوریم. این پژوهش در نظر دارد با مطالعه سفرنامه‌ها و آثار منتشر شده در این زمینه، به بررسی سفالینه‌ها و کاشی کاشان در قرون میانه تا پایان عصر قاجار بپردازد.

کلمات کلیدی : کاشان - سفرنامه‌ها - کاشی - سفال

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

مقدمه :

سفرنامه‌ها به عنوان منابع دسته اول مطالعات تاریخی شناخته می‌شوند. بدین علت که سفرنامه‌نویس مشاهدات عینی خود را منعکس می‌کند. تمایل به سیر و سیاحت و شناخت احوالات جوامع بشری و مکان‌های گوناگون، خاص یک دسته از افراد نیست. بلکه هرکس به هر قصد و هدفی سفر کند، به این شناخت تمایل دارد و کمتر کسی یافت می‌شود که علاقه و تمایل به سفر و سیاحت در وجودش نباشد. از همه‌ی کسانی که با اهداف مختلف سفر کرده‌اند، چه اهداف سیاسی و دیپلماسی، چه اقتصادی و تجاری و چه سیاحت و جهانگردی، کسانی ممتاز و شناخته‌شده هستند که تجربیات و مشاهدات خود را ثبت کرده و برجای گذارده‌اند.

کاشان از دیرباز از شهرهای پویا و پررونق در زمینه‌ی صنعت و هنر بوده است. سکنه‌ی منطقه گرم و خشک کاشان به دلیل فقر منابع آبی و محدودیت قابل توجه در زمینه فعالیت‌های کشاورزی و دامداری، در طول تاریخ، عمده تلاش خود را معطوف به امور صنعتی و تجاری کرده و در نتیجه شهر کاشان به قطب مهمی در زمینه صنعت، هنر و تجارت تبدیل شد. وجود منابع ارزشمند کانی و معدنی نظیر انواع خاک مرغوب برای صنعت سفال، آجر و کاشی، همچنین معادن سنگ‌های قیمتی و کان‌های فلزی در جای جای این ناحیه، شرایط ویژه‌ای برای رشد این صنایع و هنرها مهیا کرد. کاشان در دوره صفوی از اهمیت خاصی برخوردار بود. نزدیک بودن کاشان به پایتخت و شیعه بودن اکثریت ساکنان آن، از مهم‌ترین علل توجه شاهان صفوی به این شهر بود. کاشان در آن دوره، به سبب موقعیت جغرافیایی و دارا بودن وضعیت تجاری و صنعتی، به قطب مهمی در این زمینه تبدیل شده بود. در صنایع مختلف، نظیر ساخت ظروف مسی، تولید ابریشم، اطلس و پارچه‌های گرانبه‌ایم و همچنین تولید کاشی، سفال و سرامیک جزو مراکز عمده‌ی کشور بود.

صادقی، نام کاشان را با واژه‌های کاشغر، کاشمر، قزوین یا کاس‌پین، خزر و قفقاز مرتبط می‌داند و می‌نویسد: « نام قفقاز نیز، آشکارا با نام قوم کاشی در پیوند است، چون این نام باید بازتاب نام ایرانی کهن کوف‌کاس (کوه کاشی) باشد ». (صادقی، ۱۳۸۶: ۴۱) وی همچنین با توجه به حضور قوم کاشی در هر دو منطقه‌ی کاشان ایران و کاشان ماوراءالنهر، « تفاوتی در نام‌گذاری این دو کاشان نمی‌بیند. (همان: ۴۱)

با ریشه‌یابی علمی کلمه‌ی کاشان، نتایج بهتری حاصل می‌شود. همچنان که « واژه‌های کاشان، قزوین و فین هم‌ریشه با واژه‌ی کاس و کاسپین است ». (بهنیا، ۱۳۸۵: ۹) همچنین واژه‌های کاسه، کوزه و کاشی را در ارتباط با آن واژه‌ها می‌دانند. بهنیا چنین مطرح می‌کند که آغاز هنر سفالگری و ساخت کاسه و کوزه، به احتمال فراوان از کاشان بوده‌است؛ و در توضیحی جالب، ارتباط واژه‌ی سیلک را با سیاله یا سیالگ که نام قطعات شکسته‌ی سفال است، بیان می‌کند. (همان: ۹) تولید آجر معروف به کاشی در اصل از شهر کاشان آغاز شده است. (فیلد، ۱۳۴۳: ۲۰۶)

تپه‌های باستانی سیلک، از مشهورترین مراکز تمدنی پیش از تاریخ در فلات ایران می‌باشند. قدمت این ناحیه باستانی به هزاره پنجم پیش از میلاد می‌رسد. ساکنین سیلک به دنبال روی آوردن به حرف و پیشه‌های مرتبط با اقلیم ناحیه، موفق به

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

گسترش و توسعه هنر سفالگری تا حدی پیشرفته شدند. بر اساس یافته‌های پروفسور رومان گیرشمن^۱ و سپس دکتر شه‌میرزادی، در منطقه باستانی سیلک ظروف منحصربه‌فرد سفالینی کشف شده‌اند که نمونه‌های آن در دیگر حفاری‌ها به دست نیامده‌اند. (ارشدی ابیانه، ۱۳۹۰: ۸)

سدیدالسلطنه در سفرنامه خود از وجود گنج‌ها و معادن نهفته در دل کوهستان کرکس و ناحیه قهرود می‌نویسد. (سدیدالسلطنه، ۱۳۶۲: ۹۳) پروفسور آرتور پوپ^۲ نیز به وجود سنگ سفید و کوبالت در رودخانه‌ی فین اشاره کرده و اظهار می‌دارد که این سنگ‌ها در دنیا بی‌نظیر هستند. (نراقی، ۱۳۸۲: ۲۵۷) آلفونس گابریل^۳ از وجود معادن کوبالت در دهکده‌ی گوجر در نزدیک شهر کاشان و وجود خاک مناسب در نزدیکی شهر برای تهیه کاشی یاد می‌کند. (گابریل، ۱۳۸۱: ۲۰۱) وجود این منابع ارزشمند در منطقه و روی آوردن ساکنین کاشان به مشاغل مرتبط صنعتی و هنری در طول سده‌های متعدد، موجب رشد و تعالی صنایع و هنرها و آفرینش آثار بی‌نظیر و گرانبه‌های هنری در طول تاریخ منطقه شده است. پروفسور پوپ محیط کاشان را از نظر وجود مصالح ساخت کاشی غنی دانسته و کاربرد آن‌ها را در بناهای معتبر ایران تأیید می‌کند. «ساختمان خوب صنعتی عهد توأم با وجود مردمی ماهر و دارای پشتکار کاشی‌های شفاف و محراب‌های زیبای آنجا را برتری خاصی بخشیده بود و یکی از آنها در بقعه حضرت رضاع) واقع است که امضای ابوزید دارد و در سال ۶۱۲ هجری (۱۲۱۵ م) تهیه شده و تناسب و پرکاری و جمال و بداعت آن چشم را خیره می‌سازد». (نراقی، ۱۳۸۲: ۲۵۷)

بارتولد^۴ به صنعت ظروف کاشان در سده‌های اولیه اسلامی اشاره دارد. (صادقی، ۱۳۸۶: ۱۱۳) قزوینی نیز از هنر سفال لعابدار کاشان در همان زمان یاد می‌کند و تأکید دارد که این ظروف به شهرهای دیگر نیز فرستاده می‌شده است. یاقوت حموی نیز از سفال لعابدار کاشان به عنوان کاشی نام می‌برد و این نام را در بیان عامه رایج می‌داند. وی تأکید دارد که علیرغم سابقه‌ی تولید گل پخته‌ی لعابدار در پیش از اسلام، شهرت آن مربوط به دوره سلجوقی به بعد در کاشان است. (همان: ۱۱۴-۱۱۳)

آرمینیوس وامبری^۵ به زیبایی به توصیف کاشی کاشان پرداخته: «گفته می‌شود کاشی فوق‌العاده براقی که حفظ می‌کند، در این شهر ابداع شده است. قبلاً آنها را آجر کاشان می‌نامیدند. اما اکنون فقط کاشی گفته می‌شود و به عنوان تزئینات اصلی تمام بناهای تاریخی آسیای میانه به کار می‌رود». (وامبری، ۱۳۷۲: ۹۷)

جرج کرزن^۶ شهرت عالمگیر هنر کاشیکاری کاشان را به سه دلیل عمده می‌داند: وجود خاک باکیفیت و مخصوص، فراهم بودن مواد رنگین برای رنگ آمیزی و لعاب کاشی و نیز وجود استادان ماهر در این کار. وی برخی از کارهای هنرمندان کاشان را از موارد چینی بهتر و دارای کیفیت بیشتر می‌داند. (نراقی، ۱۳۸۲: ۴)

¹ - Roman Girshman

² - Arthur Pope

³ - Alphonse Gabriel

⁴ - Vasily Bartold

⁵ - Armin Vambery

⁶ - Geirge Nathaniel Curzon

در مبحث گسترش تشیع در کاشان، از قرن ششم هجری به بعد، سخن از عوامل معیشتی و اقتصادی به میان می‌آید. صادقی شهرت کاشی‌سازی کاشان و صادرات آن به دیگر مناطق را از این دوره به بعد می‌داند. « به نظر می‌رسد ارتباط تجاری مردم با شهرهای مجاور شیعه نشین همچون ری و آوه و قم و تفرش که مراکز اصلی شیعه در ایران بودند، در سرعت دادن به رواج شیعه‌گری نقش داشت ». (همان : ۱۳۴) بنا به اظهار سردنیس راس^۷، رئیس مدرسه علوم شرقیه لندن، آجرهای خوشرنگ، لعابدار و شفاف که مناسبت نام شهر کاشان، کاشی خوانده می‌شوند، در بسیاری از بناها و عمارات معتبر ایران به کار رفته‌اند. به گفته دکتر بهرامی، کارشناس آثار باستانی، ساخت لعاب طلایی رنگ برای سفال در کارگاه‌های کاشان ابداع شده و نام شهر کاشان به مناسبت وجود همین آجرهای لعابدار حفظ شده است. (نراقی، ۱۳۸۲ : ۲۵۶)

کاشان در عصر سلجوقیان به عنوان یکی از مراکز مهم تهیهی کارهای سفالی به‌شمار می‌رفت. دکتر بهرامی اشاره دارد که دوران سلجوقی، بهترین دوران رونق کاشان در زمینه هنر و صنعت بوده است. (نراقی، ۱۳۸۲ : ۲۵۶) این شهرت تنها نه به‌خاطر تهیه کاشی‌های دیواری به‌دست آمده بود، بلکه از نظر کارهای کوزه‌گری و تهیه ظروف نیز همانند ری نقش برجسته‌ای داشت. (کونل، ۱۳۸۴ : ۹۱) /رنست کونل^۸ اذعان دارد، هنگامی که در سده چهاردهم میلادی، شهر مالاگای^۹ اسپانیا در زمینه ساخت ظروف سفال منقش برآق دارای شهرت جهانی شد، مدت‌ها از خاموشی این هنر در شهرهای مشرق‌زمین نظیر کاشان گذشته بوده است. (همان : ۱۷۶) در پی حمله مغولان ویرانی ری، هنر سفالگری این شهر نیز رو به افول نهاد و هیچ سندی دال بر ایجاد کارگاه‌های جدید سفال‌سازی و کوزه‌گری در این شهر توسط هلاکو و جانشینانش موجود نیست. بر این اساس نمی‌توان ظروف سفالی ایرانی را که از اواخر سده سیزدهم و طی سده چهاردهم میلادی، به میزان فراوانی موجود می‌باشند، ساخته ری دانست. این در حالی است که در آن دوره هنرمندان سفالگر کاشان طرح‌ها و تکنیک‌هایی را که در ری مورد استفاده بود، همچنان به کار می‌بردند. (همان : ۱۲۵)

آندره گدار^{۱۰} در تاریخ تمدن ایران از تنوع تولید محصولات زیبای سفالی با رنگ‌های کبود و لاجوردی در کاشان می‌نویسد. این آثار مربوط به سده‌های یازده و دوازده میلادی، هم‌زمان با حکومت سلجوقیان بوده است. (نراقی، ۱۳۶۵ : ۲۰۴)

نراقی از تأسیس کارگاه‌های سفال‌سازی در گرگان، به‌دست هنرمندان کاشانی خبر می‌دهد که پس از غارت و ویرانی شهر توسط اقوام غز ایجاد شدند. وی تمام ظروف ساخت این کارگاه‌ها را تاریخدار و مربوط به سال‌های ۶۰۳ تا ۶۰۷ ه.ق دانسته است. (نراقی، ۱۳۶۵ : ۲۰۳)

دونالد ویلبر^{۱۱} به کاشیکاری برجسته و زیبای مسجد میرعماد کاشان اشاره داشته و تاریخ محراب کاشیکاری آن را ۶۲۳ ه.ق / ۱۲۲۶ م می‌داند. وی حمله مغول به شهر کاشان و ویرانی گسترده شهر را عامل نابودی این

⁷ - Sir Denis Ross

⁸ - Ernest O,Connel

⁹ - Malaga

¹⁰ - Andre Godard

صنعت مهم دانسته و از نظر وی احیای این شهر، پس از ویرانی مزبور، در حاله‌ای از ابهام می‌باشد. (حاجی قاسمی، ۱۳۸۳ : ۱۷۱) سهیل ضربی در توصیف مسجد میرعماد کاشان، ساخت آن بنا را به خواجه عمادالدین محمود در زمان جهان‌شاه قراقویونلو نسبت می‌دهد و اظهار می‌دارد: « ... در مقابل میدان سنگ با گچ و آجر و کاشی معرق به وضع خیلی خوب در کمال امتیاز و استحکام بنا نموده است ». (نراقی، ۱۳۸۲ : ۱۴۷) لرد کرزن کاشی‌های مسجد میدان کاشان را بسیار ممتاز معرفی کرده است. (کرزن، ۱۳۷۳ : ۱۵)

آکی‌ئوکازاما^{۱۲} از ساخته‌های سفال ایران که دارای طرح‌های برگرفته از ظروف چینی هستند، با عنوان بدل چینی نام می‌برد و آن‌ها را بسیار شبیه ظروف سفالی چینی می‌داند. (کازاما، ۱۳۸۰ : ۷۰) وی معتقد است هنر کاشی‌سازی ایران توسط مانی از سرزمین چین وارد شده و می‌نویسد که ورود هنرمندان و صنعتگران چینی در زمان هلاکوخان در قرن ۱۳ م / ۷هـ موجب رونق و گسترش هنر کاشی‌سازی در ایران شد. همچنین کازاما نام کاشی را برگرفته از شهر کاشان می‌داند. در دوران اخیر، شاه عباس اول صفوی با دعوت هنرمندان چینی به اصفهان و کاشان، زمینه گسترش و اشاعه این صنعت را فراهم آورد. (کازاما، ۱۳۸۰ : ۱۹۳) « این سفال لعابدار که از ترکیب هنر محلی با فن و صنعت چین پدید آمده است، امروزه هم کاشی یعنی ساخته کاشان خوانده می‌شود ». (همان : ۱۹۳)

دکتر دیمانند^{۱۳} تأکید دارد که بدون تردید کاشان در قرن هفتم و هشتم هجری از مراکز مهم تهیّه و تولید سفال در ایران بوده است. وی دلیل آن را کشف کتابی خطی نوشته ابوالقاسم عبدالله بن علی بن ابی‌طاهر کاشانی در سال ۷۰۱ هـ.ق می‌داند. موضوع کتاب در مورد سفال‌سازی کاشان می‌باشد. این فرد یکی از اعضای خانواده سفال‌سازان در کاشان بوده که تعدادی از بهترین محراب‌های مساجد آن دوره را به دستان هنرمند خود ساخته‌اند. (نراقی، ۱۳۸۲ : ۲۵۷) علی بن محمد بن ابی‌طاهر یکی از هنرمندان نامی این خاندان، آفرینشگر محراب امامزاده یحیی در ورامین و نیز محراب قم بوده است. این دو محراب بسیار شبیه به محراب مشهور مسجد میدان کاشان ساخته شده‌اند. دیمانند تأکید دارد که تزئینات بی‌نظیر این محراب‌ها، هنر و صنعت سفال و کاشی کاشان را در اوج کمال نشان می‌دهند. (همان : ۲۵۸) « صنعت کاشی‌سازی کاشان در همه جا مطلوب بود و خریدار داشت. از حیث تنوع و ظرافت، آب و رنگ و نقش و نگار، به نهایت و امتیاز رسیده، مخصوصاً نوع گرانبها و عالی‌تری از کاشی مطلای ممتاز ساخته شد که با ورقه‌های بریده شده از طلای نازک تزئین می‌گردید ». (همان : ۲۵۸)

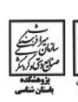
پروفسور پوپ اظهار می‌دارد که هنر کاشان پس از ویرانگری مغولان بسیار زودتر از آنچه تصور شود رونق دوباره گرفت و از محراب مسجد میدان کاشان به عنوان نمونه بارز این هنر شگرف نام می‌برد. وی بر خلاف تصور پیشین که شهر ری را مرکز سفال‌سازی ایران می‌دانست، این عنوان را به شهر کاشان اختصاص می‌دهد.

از دید وی، کاشان از سده‌ی پنجم هجری به مدت شش سده پایتخت هنر سفال‌سازی ایران بوده است. (نراقی، ۱۳۸۲ : ۲۵۸)

¹¹ - Donald Wilber

¹² - Akio Kazama

¹³ - Maurice easy Dymand

شهر نطنز، در نزدیکی کاشان نیز از ازمینه گذشته دارای شهرت خاصی در زمینه هنر سفالگری، چینی و سرامیک و کاشی-سازی بوده است. گذشته از هنر سرامیک و چینی آن که هنوز نیز دارای کارگاه‌های سنتی فعال در این زمینه می‌باشد، این شهر دارای بناهای برجسته‌ای با کاشی‌کاری‌های زیبا می‌باشد که مشهورترین این بناها مجموعه‌ی مسجد جامع، مناره و آرامگاه شیخ عبدالصمد نطنزی است.

مادام دیولافوا در گذر از نطنز، از مسجد جامع دیدن کرده و در تمجید از کاشی‌کاری آن می‌نویسد: «در این محل مسجدی است که سابقاً پوششی از کاشی بسیار زیبا با تالو فلزی داشته است». (اعظم واقفی، ۱۳۷۴: ۲۶) سرپرسی سایکس^{۱۴} در سفرنامه خود آورده است: «در نطنز مسجدی است که گویا سابقاً بسیار زیبا بوده و بعضی از کاشی‌هایی که فعلاً در موزه سوت کیننگتن است از دیوارهای آن کنده‌اند. این مسجد را در سال ۷۱۵ هجری ساخته‌اند». (همان: ۲۶) در نسخه خطی مجموعه ناصری نوشته ۱۲۹۴ ه.ق، در شرح مسجد جامع نطنز، به کاشی‌ها و آجرهای کاشی بی‌نظیری اشاره می‌شود که در ساخت سردر خانقاه شیخ عبدالصمد به کار رفته و بخش عمده‌ای از این آجرهای کاشی به سرقت رفته‌اند. (همان: ۵۲) به نوشته آندره گدار، کاشی‌های دیواره آرامگاه شیخ عبدالصمد، ستاره‌ای شکل با تالوئی فلزی بوده و بین آن‌ها کاشی‌های فیروزه‌فام ساده به کار رفته‌اند. (همان: ۸۰)

ابن بطوطه کاشی‌های لعابدار مساجد و بناهای تبریز و اصفهان و حرم حضرت رضا در مشهد را به کاشان منتسب می‌داند و آنها را از آجرهای لعابدار اسپانیا هم ممتازتر و زیباتر می‌شمارد. (نراقی، ۱۳۸۲: ۷-۲۵۶) شاهکار هنر سفال‌سازی کاشان، گلدانی با لعاب طلایی رنگ و طرح‌ها و نقش‌های بسیار زیباست. ساخت آن مربوط به سده هفتم هجری می‌باشد. این گلدان حدود دو سده پیش در نطنز کشف شده و در حال حاضر در موزه آرمیتاژ سن پترزبورگ^{۱۵} نگهداری می‌شود. (نراقی، ۱۳۶۵: ۷-۱۹۵)

اوژن اوبن^{۱۶} از روزهای پرافتخار کاشان در گذشته و رونق صنایع مختلف و همچنین تجارت گسترده در این شهر یاد می‌کند. اوبن به بناها و مساجد مشهور کاشان و کاربرد مصالح و کاشی‌های ارزشمند در ساخت آنها نیز اشاره دارد. (اوبن، ۱۳۶۲: ۲۷۷)

بسیاری از بناهای تاریخی - مذهبی کاشان دارای کاشی‌کاری‌های فوق‌العاده‌ای هستند که چشم هر بیننده‌ای را در هر زمان خیره می‌کرده‌اند. /مامزاده حبیب بن موسی در محله پشت مشهد کاشان دارای گنبد کاشی‌کاری و نقاشی‌های کاشی‌های ضریح بسیار جالب می‌باشد. (سعیدیان، ۱۳۶۳: ۹۲۴) همچنین بنای /مامزاده میراحمد که از آثار عصر صفوی است، دارای گنبدی هرمی شکل و سردر و صحن کاشی‌کاری می‌باشد. لوح کاشی گنبد این بارگاه، تاریخ ۹۴۱ ه.ق را معین می‌کند. مسجد وزیر کاشان از بناهای عصر شاه‌عباس اول نیز دارای صحن و گلدسته‌های کاشی‌کاری می‌باشد؛ نیز بقعه شاهزاده ابراهیم از بناهای دوره قاجار بوده و دارای گنبد کاشی‌کاری فیروزه‌فام زیبایی است. (همان: ۹۲۴)

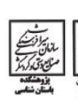
¹⁴ - Sir Persy Sykes

¹⁵ - Hermitage Museum in Saint Petersburg

¹⁶ - Eugene Aubin

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

امامزاده سلطانعلی در مشهد اردهال در عصر مغول بنا شده و در دوران صفوی و قاجار چندین بار مرمت شده است. این بارگاه دارای گنبد، دو گلدسته و ایوان بلند کاشی کاری است. اما کاشی کاری زیبا و برجسته مدرسه سلطانی کاشان به سبک معماری مدارس چهارباغ و صدر اصفهان بوده و از جذابیت و زیبایی خاصی برخوردار است. (سعیدیان، ۱۳۶۳: ۹۶۱)

دوره صفویه بعنوان نقطه عطفی در پیشرفت و رونق هنر و صنعت شهر کاشان مطرح می‌باشد. با روی کار آمدن صفویان و رسمیت یافتن مذهب تشیع، شهر کاشان به دلیل سکونت اکثریت شیعه در مرکز توجهات شاهان و حکام صفوی واقع شد. از آغاز سلطنت شاه عباس اول و انتخاب شهر اصفهان در نتیجه‌ی توجه ویژه حکام صفوی به کاشان و آرامش سیاسی و اجتماعی کشور از عصر شاه عباس اول، تجارت، هنر و صنعت این شهر رو به گسترش رفت تا جایی که به گفته‌ی برخی مورخان و سیاحان، شهر کاشان در دوره صفوی، پس از اصفهان فعالترین و پررونق‌ترین شهر ایران از لحاظ اقتصاد، صنعت و تجارت بوده است.

بسیاری از سیاحان و پژوهشگران معتقدند بخش زیادی از کاشی‌های زیبا و بی‌نظیر به‌کار رفته در مساجد ایران و حتی دیگر بلاد اسلامی ساخته دست هنرمندان کاشان می‌باشند. همچنین در بعضی موارد از به تاراج رفتن این کاشی‌ها و فروش آن‌ها با قیمت گزاف، توسط سوداگران ارمنی ایران اظهار نگرانی کرده‌اند. هانری رنه دالمانی^{۱۷} ضمن شرح هنر کاشی و سفال کاشان و کاربرد کاشی‌های ارزشمند و زیبای آن در بناهای اسلامی و نیز اتخاذ نام کاشان از واژه‌ی کاشی، به نکته جالبی اشاره دارد. «بدبختانه در حال حاضر وجود این کاشی‌های مینارنگ بی‌نظیر که همواره موجب افتخار نسل‌های پی در پی مردم این سرزمین بوده است، برای ساختمان‌های قدیمی ایران آفتی به‌شمار می‌آید، زیرا دارندگان مجموعه‌های هنری اعم از ایرانی و خارجی این نوع کاشی‌ها را با چنان بهای گزافی خریداری می‌کنند که کمتر ایرانی‌یی قادر است در برابر درخواست خریداران مقاومت کند و در فرصت مناسب ذخایر هنری و شاهکارهای معماری کشور خود را وسیله تسکین آزمندی خویش نسازد. به همین سبب سالهاست که زیباترین عمارات ایران در معرض ویرانی است و کاشی‌های ظریف و ممتاز ایرانی به سفارش کفار اروپایی و با دلالی ارامنه ایران در بازارهای جهانی در معرض خرید و فروش و یا در خانه‌های مجموعه‌داران در انتظار بازار مناسبند». (دالمانی، ۱۳۷۸: ۴۸۶)

ژان شاردن^{۱۸} از کاربرد کاشی‌های لعابدار زیبا در حمام‌های عصر صفوی کاشان سخن گفته است. (نراقی، ۱۳۸۲: ۲۱۳)

عبدالغفار نجم‌الدوله که در سال ۱۲۹۹ ه.ق از کاشان عبور کرده و از محراب مسجد میدان بازدید داشته، از آینده کاشی‌های مرغوب و ارزشمند این محراب اظهار نگرانی کرده و پیش‌بینی می‌کند که در آینده نزدیک فرنگی‌ها، این کاشی‌ها را به قیمت خواهند خرید و به هر تدبیر باشد آنها را خواهند برد. (نراقی، ۱۳۸۲: ۱۵۲)

پروفسور پوپ با دقت نظر خاصی به پژوهش در آثار هنری کاشی کاری و سفال‌سازی کاشان پرداخته است. وی پس از بررسی محراب حرم امام رضا (ع) که به دست استاد ابوطاهر کاشانی ساخته شده، کار این اثر هنری را ظریف و دقیق دانسته و آن را جواهری ساخته دست استادی ماهر معرفی کرده است. (نراقی، ۱۳۸۲: ۲۶۰) پوپ اظهار می‌دارد: «همزمان بودن تاریخ این

¹⁷ - Henry – Rene Dallemagne

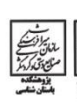
¹⁸ - Jean Baptiste Chardin

نتیجه گیری :

شهر کاشان از دیرباز یکی از مراکز مطرح و مهم در زمینه تولید کاشی، سرامیک و ظروف سفالی ایران بوده است. با این حال روند پیشه، تجارت و تولید این محصولات در همه زمان‌ها یکنواخت نبوده و فراز و فرودهایی داشته است. دوران سلجوقی، ایلخانی و صفوی نقاط عطف تولید باکیفیت و برجسته‌ی این محصولات بوده‌اند. بیشترین و مشهورترین تولیدات سفالی و هنرنمایی‌های کاشی کاری در بناهای تاریخی و مذهبی، متعلق به این سه دوره هستند. حضور سیاحان، مسافرین و اتباع سیاسی - مذهبی کشورهای اروپایی در ایران، به‌ویژه در دوره‌های صفوی و قاجار، آوازه‌ی زیبایی، ظرافت و دیگر ویژگی‌های سفال و کاشی کاشان را به آن سوی مرزها کشانید. این در حالی بود که تا پیش از سلسله‌های مزبور، بسیاری از مساجد و بناهای مذهبی آسیای میانه و عراق عرب با کاشی‌های بی‌نظیر ساخت هنرمندان کاشان زینت یافته بودند؛ و البته در عصر صفوی و قاجار سرزمین‌های نامبرده از مرزهای سیاسی ایران جدا افتاده بودند. باین حال روند رو به رشد تولید و تجارت این محصولات در کاشان، در مقاطعی چند دچار ایستایی و رکود شد. دوره نسبتاً طولانی انقراض صفویه تا مرحله تثبیت و آرامش در عصر فتحعلی‌شاه قاجار یکی از این مقاطع بود که علت اصلی رکود صنعتی کاشان، حمله افغان‌ها و ویرانی شهر و به دنبال آن عدم تثبیت و امنیت حکومت مرکزی بود. مقطع بعدی، اواخر عصر قاجار و بروز ناامنی‌های منطقه‌ای توسط اشرار بود که به صورت جزئی از عصر ناصری آغاز و در دوره مشروطه با ظهور و طغیان گروه نایب‌ان کاشان به اوج خود رسید. در طی این دو مقطع تاریخی، حضور جهانگردان و مسافران غربی به ایران به شدت کاهش یافت. ضمن این که طغیانگری اشرار تنها عامل رکود صنعت و تجارت منطقه نبوده، بلکه واردات شتابگونه تولیدات باکیفیت و ارزان قیمت خارجی و در مواردی بدون هزینه گمرکی، از مهم‌ترین عوامل این مشکل اقتصادی به شمار می‌رفت. مجموع عوامل فوق، صنعت و تجارت دیرینه کاشان را رو به نابودی سوق داد و با ورود تکنولوژی و ایجاد صنایع نوین، این هنر سنتی و منحصر به فرد در همان لایه‌های تاریخ باقی ماند.

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

فهرست منابع :

- ارشدی ایبانه، مقداد (۱۳۹۰): راهنمای مستند گردشگری کاشان، بی جا، محتشم
- اعظم واقفی، حسین (۱۳۷۴): میراث فرهنگی نطنز، ج ۱، بی جا، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- انصاف پور، غلامرضا (۱۳۶۳): ایران و ایرانی به تحقیق در صد سفرنامه دوره قاجار، بی جا، کتابفروشی زوآر
- اوبن، اوژن (۱۳۶۲): ایران امروز ۱۹۰۷-۱۹۰۶، ترجمه علی اصغر سعیدی، بی جا، کتابفروشی زوآر
- بروگش، هینریش (۱۳۷۴): در سرزمین آفتاب، ترجمه مجید جلیوند، تهران، نشر مرکز
- پولاک، یاکوب ادوارد (۱۳۶۱): سفرنامه پولاک «ایران و ایرانیان»، ترجمه کیاووس جهاننداری، تهران، خوارزمی
- حاجی قاسمی، کامبیز (۱۳۸۳): گنجنامه، فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران، تهران، روزنه، دانشگاه شهید بهشتی
- رنه دالمانی، هانری (۱۳۷۸): از خراسان تا بختیاری، ترجمه غلامحسین سمیعی، تهران، طاووس
- سعیدیان، عبدالحسین (۱۳۸۷): شناخت شهرهای ایران، چ سوم، بی جا، علم و زندگی، آرم
- صادقی، مصطفی (۱۳۸۶): کاشان در مسیر تشیع، قم، انتشارات شیعه شناسی
- فیلد، هنری (۱۳۴۳): مردم شناسی ایران، ترجمه عبدالله فریار، بی جا، کتابخانه ابن سینا
- کازاما، آکیئو (۱۳۸۰): سفرنامه کازاما، ترجمه هاشم رجبزاده، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی
- کرزن، جرج ناتانیل (۱۳۷۳): ایران و قضیه ایران، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، چ چهارم، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- کونل، ارنست (۱۳۸۴): هنر اسلامی، ترجمه هوشنگ طاهری، چ پنجم، تهران، توس
- گابریل، آلفونس (۱۳۸۱): مارکوپولو در ایران، ترجمه پرویز رجبی، تهران، اساطیر، مرکز بین المللی گفتگوی تمدن ها
- نراقی، حسن (۱۳۸۲): آثار تاریخی شهرستان های کاشان و نطنز، تهران، انجمن آثار مفاخر فرهنگی
- نراقی، حسن (۱۳۶۵): تاریخ اجتماعی کاشان، بی جا، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- وامبری، آرمینیوس (۱۳۷۲): زندگی و سفرهای وامبری، ترجمه محمدحسین آریا، بی جا، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

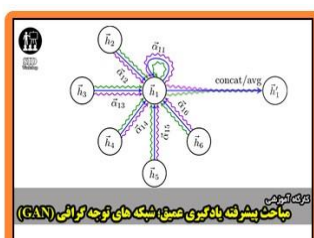
فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

آموزش آنلاین ابزار پژوهش کمی (کاربره نرم افزار SPSS)

کارگاه آنلاین کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق شبکه های توجه گرافی (GAN)

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (Graph Attention Networks)

مقاله نویسی ISI (روزه علمی مهندسی)

کارگاه آنلاین مقاله نویسی IEEE و ISI ویژه فنی و مهندسی